

ВІДЗИВ

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Шермана Михайла Ісааковича на дисертаційне дослідження

Романишиної Оксани Ярославівни

на тему «ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Актуальність дослідження. Сучасний стан українського суспільства, зокрема, сфера професійної освіти, має достатньо високу динаміку, що є відображенням суспільних процесів та явищ, зумовленим євроінтеграційними прагненнями держави та суспільства. У цьому зв'язку істотно підвищується рівень вимог до професійної підготовки вчителів в умовах сучасного університету, що, в свою чергу вимагає теоретичного обґрунтування, проектування, розробки і впровадження у систему професійної підготовки педагогічних систем, орієнтованих на формування професіоналізму вчителя, розвиток його особистісних якостей, створення стійкої мотивації до опанування обраною професією, усвідомлення свого високого покликання як провідника передових ідей у середовищі учнівської молоді.

Проблема формування професіоналізму вчителя не може бути успішно вирішена тільки за умов зміни освітньої парадигми, відходу від засад масової «енциклопедичної» освіти до особистісно зорієнтованої освіти, що базується на компетентнісній моделі професійної підготовки майбутніх вчителів.

Саме зміна освітньої парадигми, європейські та євроатлантичні сподівання України, процеси глобалізації та євроінтеграції зорієнтували увагу науковців до проблеми всебічного та ґрунтового вивчення проблеми професійної ідентичності випускників ВНЗ.

Особливого значення набуває актуальність дослідження професійної ідентичності майбутніх учителів у зв'язку з удосконаленням системи освіти України у відповідності до критеріїв, прийнятих у країнах Європи, що сприяє підвищенню якості професійної підготовки фахівців на рівні світових стандартів. Погляди науковців на проблему формування професійної ідентичності вирізняються достатнім розмаїттям, окремі питання залишаються предметом дискусій, проте у переважній більшості праць, присвячених розгляду цього феномену, не знайшла відображення специфіка інформаційного суспільства, трансформаційні процеси у системі професійної освіти, що є результатом потужного впливу комп'ютерних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій на професійну освіту, впровадження інтегрованих предметних інформаційно-освітніх середовищ, істотне зростання рівня комп'ютерно-інформаційної підготовки як студентів, так і викладачів, наявність лавиноподібного інформаційного потоку навчальної та іншої інформації, в якому постійно перебувають учасники освітнього процесу та їх вплив на процеси формування професійної ідентичності, аналіз перебігу цього процесу, виявлення його характерних рис та особливостей.

Тобто, виявлення та теоретичного обґрунтування наукових підходів до використання інноваційних та інформаційних технологій для формування професійної ідентичності майбутніх учителів ще не було предметом окремого дослідження.

Критичний аналіз наукового доробку вчених відповідно до теми дисертації дозволив дисертантці окреслити низку проблем, притаманних сучасній системі професійної підготовки вчителів, та сформулювати перелік суперечностей, без подолання яких процес ефективного формування професійної ідентичності майбутніх вчителів в умовах інформаційного суспільства був би достатньо проблематичним.

Отже, об'єктивно необхідним для системи педагогічної освіти стало створення системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів, у якій би органічно поєднувалися традиційні підходи до процесу навчання й педагогічні інновації з використанням засобів інформаційних технологій.

Враховуючи наведене вище, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження О. Я. Романишиної є доцільним, актуальним і своєчасним.

Представлена на розгляд робота є складовою наукових досліджень Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з теми «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (державний реєстраційний номер 0111U001321). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 8 від 23.03.2010 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 26.10.2010 р.).

Надана дисертація О. Я. Романишиної складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури, 14 додатків. Повний обсяг дисертації складає 482 сторінки, з яких основного тексту 362. сторінки. У списку використаної літератури 512 найменувань, із них – 28 іноземними мовами. Сформована автором джерельна база відзначається різноманітністю і структурною повнотою, що дозволило обґрунтовано окреслити предметне поле дослідження, коректно визначити науковий та методичний апарат, спланувати дослідно-експериментальну частину роботи, визначити психологічні та педагогічні умови створення авторської системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій, намітити практичні кроки щодо реалізації створеної моделі як складової інформаційно-освітнього середовища університету. Структура вихідних даних, проміжних та підсумкових результатів дослідження достатньо проілюстрована, робота містить 32 таблиці і 36 рисунків.

Структура дисертації логічно, несуперечливо та послідовно відображає всі етапи науково-педагогічного пошуку, що здійснювався впродовж восьми років і надав змогу дисертантці послідовно вирішувати визначені завдання дослідження на теоретико-методологічному та дослідно-експериментальному рівнях, що відповідає меті, об'єкту, предмету, завданням і гіпотезі дослідження.

Базою дослідно-експериментальної роботи були Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Криворізький

національний університет «Криворізький педагогічний інститут», Хмельницький національний університет, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка та Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». До експерименту на різних етапах дослідження було залучено. У процесі експериментальної роботи було задіяно 682 студенти, з яких: у процесі констатувального етапу – 180 майбутніх учителів (студенти 5 курсу) та 123 студенти (1 курс); у формувальному етапі брало участь 256 студентів контрольних груп і 246 студентів експериментальних груп, та 35 викладачів вказаних університетів. Структура та обсяг експериментального масиву надають можливість коректного використання методів математичної статистики у процесі опрацювання даних педагогічного експерименту.

У вступі дисертації переконливо обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь вивчення досліджуваної проблеми та її відображення у фахових наукових джерелах, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, теоретичні засади та методи дослідження, сформульовано загальну та часткові гіпотези, що правила за концептуальну основу дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів, публікаціях автора, в яких висвітлені основні положення дисертації.

Ґрунтуючись на базових методологічних підходах до сучасної педагогічної освіти, представлених у фахових джерелах та електронних ресурсах, що були напрацьовані провідними вітчизняними та зарубіжними вченими, результатах узагальнення бачення проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів практиками освітянської сфери, здобувачкою були окреслені суперечності між наявним станом формування професійної ідентичності майбутніх вчителів та вимогами сучасного інформаційного суспільства до їхніх особистісних та професійних якостей.

Основними, на думку автора, є суперечності між світовими тенденціями трансформації вищої педагогічної освіти, потребою її цілеспрямованого реформування в Україні шляхом реалізації інноваційно-технологічних підходів до професійної підготовки студентів, що забезпечується сучасною системою підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах, і домінуванням традиційного навчання, об'єктивно зростаючою потребою сучасного суспільства в учителях, які ідентифікують себе з майбутньою професією, та недостатнім рівнем сформованості професійної ідентичності випускників вищого педагогічного навчального закладу, необхідністю актуалізації студентами перспектив власного професійного становлення на основі професійної самоідентифікації та несформованими вміннями майбутніх учителів визначати нові професійні цілі, а для їх реалізації – проектувати, конструювати й апробувати оптимальні способи професійної діяльності з використанням засобів інформаційних технологій, потребою реалізації сучасних підходів до інформатизації навчального процесу професійної підготовки майбутніх учителів і відсутністю цілісної системи формування їх професійної ідентичності засобами інформаційних технологій.

Окреслені здобувачкою суперечності та обґрунтовані шляхи їх подолання, що є відображенням суспільної значущості виявленої проблеми, були рушійною

силою послідовного вирішення завдань дослідження відповідно до його об'єкта, предмета і завдань.

Перший розділ дисертації містить огляд філософських принципів підготовки майбутніх учителів, загальнонаукових підходів до формування професійної ідентичності й праксеологічної спрямованості формування такої ідентичності.

Авторка здійснила методологічний аналіз основ професійної підготовки майбутнього вчителя на рівні узагальнення філософських ідей, закономірностей, принципів і загальнонаукових теоретичних положень, що сприяють обґрунтуванню та реалізації педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. На основі аналізу основ професійної підготовки до педагогічної діяльності був вибудований категоріальний апарат дослідження, що містив сукупність понять, термінів, категорій та ієрархію дефініцій стосовно проблеми формування професійної ідентичності майбутніх вчителів: професійна підготовка – професіогенез – професіоналізм – ідентифікація – ідентичність. Загальними методологічними принципами дослідження є принципи об'єктивності, конкретності, історизму, науковості, діалектичності, детермінізму, що зумовили комплекс загальнонаукових підходів - гносеологічний, комплексний, особистісний, діяльнісний, системний, акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, інтегративний, праксеологічний. Дисертантка цілком переконливо наголошує, що саме праксеологічний підхід є найбільш дієвим для забезпечення практичної спрямованості професійної спрямованості майбутнього вчителя та його відповідності ідеальній постаті учителя.

Розглянуті О. Я. Романишиною у першому розділі дисертації методологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя уможливили перехід до розгляду теоретичних основ формування професійної ідентичності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки.

Другий розділ присвячено дослідженню феномена «професійна ідентичність», її становлення, розвиток і концепції професійної ідентичності майбутніх учителів, визначення її структури, критеріїв, показників, рівнів сформованості та чинників впливу на перебіг процесу її формування.

Здобувачкою на основі аналізу споріднених дефініцій сформульовано означення професійної ідентичності як обов'язкової складової професіоналізму майбутнього фахівця й однією з умов його формування. Конкретизуючи загальну дефініцію відповідно до завдань дослідження, авторка стверджує, що професійну ідентичність майбутнього вчителя ми розуміємо як сукупність процесів усвідомлення своєї приналежності до професії вчителя, уявлення про свою відповідність певним вимогам професії, співставлення своєї відповідності з професійним образом. Дослідницею виокремлено два основні аспекти формування професійної ідентичності: перший – етапи професійного становлення фахівця, другий – рівні професійної ідентичності.

У процесі наукового пошуку встановлено, що структуру професійної ідентичності складають три групи компонентів: просторово-часові характеристики діяльності (мотиваційний з критерієм – сформованість мотивів і цілей майбутньої професійної діяльності; когнітивний з критерієм – уміння здійснювати пошук та обробку інформації); внутрішні (емоційно-вольовий з критерієм – емоційне

ставлення до діяльності, вольові риси й емпатійний з критерієм – відбиття емоційних переживань внутрішнього світу іншої людини) та зовнішні (комунікативний з критерієм – сформованість комунікативних умінь, діяльнісно-практичний з критерієм – наявність сформованих професійних умінь і навичок).

У третьому розділі висвітлено інноваційні технології навчання в підготовці майбутніх учителів, представлено характеристику інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерних засобів, розглянуто проектну технологію як засіб інтенсифікації навчального процесу з окремих дисциплін.

Дисертантка дослідила причинно-наслідкові зв'язки проектування й педагогічних технологій, результатом чого став усвідомлений вибір модульної технології, проектної технології, особистісно орієнтованих технологій та інтерактивних технологій, об'єднаних єдиною метою функціонування у межах схеми формування професійної ідентичності майбутніх вчителів.

Під час упровадження зазначених технологій використовували інформаційні технології, тому що вони серед сучасних освітніх технологій у вищих навчальних закладах усього світу займають особливе місце. ІТ є одним з найважливіших засобів підвищення інтелектуального рівня людини, якісного поліпшення підготовки майбутніх фахівців, засобом здійснення людиною інформаційної діяльності у визначеній предметній області.

З метою реалізації завдань дослідження були використані Інтернет-технології, комунікативно-пошукові технології, в якості засобів підтримки викладання окремих дисциплін були використані текстові і табличні процесори, мультимедійні презентації, Інтернет-ресурси, хмарні сервіси, web 2.0. Як наслідок, упровадження проектної технології сприяло формуванню інформаційної; комунікативної; соціальної; предметної складових професійної культури майбутніх вчителів, що слугувало підвалиною обґрунтування педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

У четвертому розділі розглянуто питання концептуальних підходів до розроблення педагогічної системи, психологічні й педагогічні умови, основні складові педагогічної системи.

Основними складовими педагогічної системи, на думку авторки, є цільові орієнтації: дидактичні, розвивальні, виховні, соціальні, комплекс специфічних принципів, а саме: провідна роль теоретичних знань, принцип індивідуалізації, навчання на високому рівні утруднення, ідея вільного вибору, варіативність процесу навчання, автономізація навчального процесу, педагогізація діяльності кожного студента, активізація студента в процесі навчання, співробітництво та взаємодопомога в навчанні, методологічні й педагогічні підходи - гносеологічний, діяльнісний, системний, аксіологічний, праксеологічний, акмеологічний, синергетичний, особистісно орієнтований, компетентнісний, автономізований, інтегративно-особистий.

У процесі дослідження були визначені психологічні та педагогічні умови формування професійної ідентичності майбутніх вчителів засобами інформаційних технологій, зокрема використання можливостей інформаційного середовища Moodle у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів, застосування проектного навчання, підвищення інтересу до формування

професійної ідентичності на основі індивідуалізації навчання; застосування інтерактивних методів навчання для розвитку самомотивації, емпатії та рефлексії.

Авторкою було обгрунтовано, спроектовано та створено на основі інформаційного середовища Moodle сегмент інформаційно-освітнього середовища університету, орієнтований на формування професійної ідентичності майбутніх учителів. В якості навчального контенту були використані створені О. Я. Романишиною електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМК), що реалізували наступні функції: підтримка лекційного курсу (лекція, практичні, лабораторні заняття), моделювання процесу або явища (практичні вправи, демонстрація), моделювання технічної системи (навчання її використання та (або) управління нею, тестові та контрольні ЕНМК (підсумкові заняття), електронний підручник (самостійна робота), збірники та генератори завдань (практичні заняття, самостійна робота), довідкові інформаційні системи (пошук нових навчальних відомостей, робота над проектом, «Питання-відповідь»), ігрові навчальні програми (ділова гра, рольова гра), інтегровані навчальні системи (самостійна робота), експертні інтегровані ЕНМК (проект).

Структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх вчителів графічно відображена на відповідних малюнках автореферату та тексту дисертації і детально описана у тексті роботи, що дає можливість скласти цілісне уявлення про проміжні результати наукових розвідок автора.

Ефективність запропонованої авторської моделі та придатність виділених психологічних та педагогічних умов для формування професійної ідентичності майбутніх вчителів були експериментально перевірені здобувачкою у процесі дослідно-експериментальної роботи.

У п'ятому розділі розглянуто стан сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів, організація та методика проведення формувального експерименту, його результати та їх аналіз на основі визначених рівнів сформованості професійної ідентичності: розмита (дифузна) ідентичність, передчасна, мораторій, здобута ідентичність. Діагностувальний інструментарій для визначення рівнів сформованості професійної ідентичності достатньо детально наведений у додатках, зведені числові дані та їх інтерпретація представлені у виді таблиць у тексті роботи. Заслуговує на увагу рис.5.1.(с.294), що ілюструє процеси планування, організації та проведення педагогічного експерименту у виді логіко-структурної схеми, що дозволяє більш чітко уявити перебіг процесу формування професійної ідентичності майбутніх вчителів з використанням інформаційних технологій.

Перебіг процесу формування професійної ідентичності, експериментальні дані, що характеризують початкові та прикінцеві значення показників рівнів сформованості професійної ідентичності, відображені у табл.5.4-5.10, 5.11-5.26 відповідно та достатньо проілюстрована діаграмами.

Представлені у роботі фактичні дані свідчать, що найбільш істотні зміни із здобутою ідентичністю спостерігаємо в студентів історичного факультету (на 24,04%). У той самий час у студентів факультету філології і журналістики позитивні зміни відбулися в межах 17,72%, відповідно, за мораторієм у них зміни на 30,60%.

Достовірність результатів підтверджена значеннями t-критерію Стьюдента. Розрахункові значення t-критерію Стьюдента для студентів різних факультетів представлені у табл. 5.28-5.30, представлені дані є результатом обчислень за відповідними формулами математичної статистики, і сумнівів не викликають.

Отже, вважаємо доведеним, що впровадження педагогічної системи формування професійної ідентичності засобами ІТ є джерелом позитивних зрушень у формуванні цього особистісного утворення.

Таким чином, результати дослідження дають підстави вважати, що визначені завдання дослідження виконано, а його мета досягнута.

Висновки дисертації чіткі, логічно несуперечливі, достатньо обґрунтовані. Результати дослідження забезпечувалися реалізацією теоретичних положень і методик, застосуванням статистичних методів дослідження, що дозволило перевірити ефективність авторської моделі, психологічних та педагогічних умов формування професійної ідентичності майбутніх вчителів засобами інформаційних технологій.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що уперше теоретично обґрунтовано концепцію формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій як основу підвищення ефективності навчання студентів у вищих педагогічних навчальних закладах в єдності науково-методологічних підходів у дослідженні феномена професійної ідентичності, що розкривають її сутність, та інноваційно-технологічних підходів до використання засобів інформаційних технологій у фаховій підготовці майбутніх учителів; розроблено й обґрунтовано педагогічну систему формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій у вищих педагогічних навчальних закладах, що об'єднує теоретичні основи навчального процесу: навчальні орієнтації (цільові, дидактичні, розвивальні, виховні, соціальні); комплекс специфічних принципів (провідна роль теоретичних знань, індивідуальний підхід, навчання на високому рівні складності, вільний вибір, варіативність процесу навчання, автономізація навчального процесу, педагогізація діяльності кожного студента, активізація студента в процесі навчання, співробітництво та взаємодопомога в навчанні); зміст навчальних дисциплін; методологічні й педагогічні підходи (діяльнісний, системний, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний, праксеологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний, автономізований, інтеграційно-особистий); розроблено структурно-функціональну модель педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій, визначено й обґрунтовано психологічні (підвищення інтересу до формування професійної ідентичності на основі індивідуалізації навчання; застосування інтерактивних методів навчання для розвитку самомотивації, емпатії та рефлексії) та педагогічні (використання можливостей інформаційного середовища Moodle у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів, застосування проектного навчання в процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів) умови такого процесу, удосконалено теоретико-методологічне обґрунтування сутності професійної ідентичності, дістали подальшого розвитку основні напрями реалізації інтегративно-особистого підходу до професійної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах шляхом застосування в навчальному

процесі комплексу засобів інформаційних технологій для формування професійної ідентичності майбутніх учителів та уточнено зміст понять «ідентифікація», «ідентичність», «професійна ідентичність», «засоби інформаційних технологій», визначено структуру електронного навчально-методичного комплексу (ЕНМК) застосування засобів інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробленні інноваційної методики реалізації педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій, навчально-методичного комплексу, в якому представлено: лабораторний практикум з сучасних інформаційних технологій (СІТ) у навчальному процесі (історичний факультет); лабораторний практикум з СІТ у навчальному процесі (філологічний факультет); лабораторний практикум з СІТ у навчальному процесі (початкова освіта); спецкурс з основ web-програмування; тренінг професійної ідентичності за методикою Л. Шнейдер з використанням засобів інформаційних технологій; дидактичні матеріали (програми, лекції, лабораторні, завдання для самостійної роботи та індивідуальної роботи); оновленні змісту курсу «Сучасні інформаційні технології», в якому передбачено систематичне застосування засобів інформаційних технологій. Окремі положення можуть бути використані для розроблення навчально-нормативної документації та навчально-методичних видань у вищих навчальних педагогічних закладах.

Основні положення дослідження **впроваджено** автором у навчальний процес низки вищих навчальних закладів України, в яких здійснюється професійна підготовка вчителів, а саме: Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (довідка № 01-18/217 від 26.10.2015 р.), Криворізького національного університету «Криворізький педагогічний інститут» (довідка № 02/02-489/3 від 21.09.2015 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 61 від 1.09.2015 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 198 від 14.09.2015 р.) та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-796 від 15.09.2015 р.), Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» (довідка № 01-15/216 від 24.09.2015 р.). Відповідні довідки про впровадження результатів дослідження у систему професійної підготовки вчителів у наведених вище навчальних закладах представлені у додатках.

У представлений роботі досить вдало проілюстровано результати констатувального та формувального експерименту відповідними малюнками та зведеними таблицями, фактичний розрахунковий матеріал, формули та зразки опитувальників і анкет представлені у низці відповідних додатків. Оформлення дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 41 науковій й науково-методичній праці, з них 34 одноосібних, зокрема: 1 одноосібна монографія (22 др. аркуші), 21 стаття в провідних наукових фахових виданнях, 4 статті – у збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз, 4 публікації в іноземних виданнях, 4 науково-методичні видання, 7 тез, що свідчить про достатнє ознайомлення з одержаними результатами дисертаційного дослідження широкого наукового загалу. Кількість та повнота висвітлення положень

дисертаційного дослідження у наукових публікаціях О.Я. Романишиною за темою дисертації відповідає чинним вимогам.

Зміст автореферату повністю відображає основні результати дисертаційного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.Я. Романишиної, вважаємо можливим звернути увагу на певні дискусійні питання, окремі **недоліки** та висловити деякі **побажання**:

1. В авторефераті та тексті дисертації авторка наводить та аналізує нормативно-правові акти, що окреслюють правове поле дослідження, та декларують низку дефініцій, що містяться в тексті роботи (с. 15-16 дисертації, с.7 автореферату). Разом з тим, у наведеному аналізі відсутній Закон України «Про інформацію» та Наказ Міністерства освіти і науки України № 1060 від 01.10.2012 р. «Про затвердження положення про електронні освітні ресурси».

2. Проектуючи систему формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій, здобувачка залишає поза увагою положення трисуб'єктної дидактики, що, на нашу думку, могло б підкреслити та більш чітко виявити основні вектори взаємодії всіх учасників навчального процесу в умовах активного інформаційно-освітнього середовища.

3. У п.п. 1.1 та 1.2 наведені відомості щодо філософських принципів та загальнонаукових підходів до проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя та формування його професійної ідентичності. На нашу думку, ці розділи було б доцільно об'єднати в один пункт, викласти наявний матеріал більш структуровано та лаконічно, але без втрати змістового наповнення. Адже філософські принципи фактично є основою загальнонаукових підходів формування особистісних утворень, і формування професійної ідентичності майбутніх вчителів не є виключенням.

4. С. 11 автореферату, аналогічно у тексті дисертації. Авторка зазначає, що у курсі «Сучасні інформаційні технології» вона системно використовує засоби інформаційних технологій. Проте, це не є досягненням здобувачки, а її безпосередній обов'язок, передбачений посадовою інструкцією.

5. На с. 276 дисертації, рис. 4.9., с. 25, рис.2 автореферату зображена модель авторської педагогічної системи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій. На малюнках зв'язки між концептуальним та практичними блоками недостатньо чітко окреслені, у блоці «Результат» не відображена категорія осіб, професійна ідентичність яких формується. Разом з цим, у тексті роботи необхідні відомості наведені достатньо повно.

6. С.299-300. Представлений матеріал, що ілюструє авторське бачення навчальних цілей та очікуваних результатів навчання відповідно до діяльності студентів у виді таблиці. Проте, ця таблиця не має назви, порядкового номеру, та міститься на двох сторінках. Доцільно було б представити її як додаток. Аналогічно для таблиць 5.8, 5.9, 5.30.

Сформульовані зауваження суттєво не впливають на наукову цінність роботи. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць

дисертанти дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційне дослідження Оксани Ярославівни Романишиної на тему «Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій», представлене на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до докторських дисертацій та пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, що є підставою для присудження її автору – Романишиній Оксані Ярославівні, наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інформатики, програмної інженерії
та економічної кібернетики Херсонського державного університету

М.І.Шерман

